Paul Strathern

90 dakikada NIETZSCHE

gendaş

Paul Strathern, Nietzsche'yle ciddi olarak ilgilenmeye ilk kez bir Yahudi mahallesindeki postanede çalışırken başlar. Faslı bir Yahudi olan şefi, Talmut'a inanmış dindar birisidir. Paul, işine, şefinin bir önceki gece, Nietzsche üzerine öğrendikleriyle ilgili bölümleri onunla tartıştıktan sonra başlayabilecekti. Paul'ün açıklamaları yeterli olmadığı zamanlar bütün mektuplar öylece bırakılıyordu. Sohbet bir sonuca varıncaya kadar devam ettiriliyordu. Bu sohbet ve tartışmaların sonucu şöyle özetlenebilir: Talmutistlere göre Nietzsche'nın en önemli hatası... *sabırsızlıktı.*

90 DAKİKADA NIETZSCHE

PAUL STRATHERN

90 Dakikada Nietzsche
Yeni Seri: 22
90 Dakikada Filozoflar: 8

Almanca'dan Çevirenler: Rüstem Aslan-Mehmet Ukşul

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Gendaş A.Ş.

Birinci Basım
Ekim 1997

ISBN 975-7809-30-6

Editör
Adnan Özer

Kapak Tasarımı
Murat Bozkurt

Dizgi
Era (512 36 76)

Kapak ve İç Baskı
Perspektiv

Cilt
İtimat Mücellithanesi

Gendaş A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19
Cağaloğlu-İstanbul
Tel-Fax: (0212) 520 82 12 - 527 10 20

Önsöz

Felsefe yüzyıllar boyunca skolastiğin yorganı altına kıvrılarak uyudu. Skolastik tartışmaların horlamaları ve karşı horlamalarından başka hiçbir şey duyulmuyordu.

Felsefeyi ortaçağ uykusundan birdenbire uyandıran şey, 17. yüzyılda sahneye çıkan ve şu sözleri ilân eden Descartes oldu: "Cogito, ergo sum". (Düşünüyorum, öyleyse varım.) Aydınlanmış bir çağ başlamış oldu: Bilgi akla dayandırıldı. Bu büyük Fransız sadece uyuyan bilginleri değil, aynı zamanda Britanyalıları da uyandırmıştı. Onlar da Descartes'in rasyonel varsayımları-

na gecikmeden tepki vererek, bilgi birikimimizin akla değil, deneyime dayandığını iddia ettiler. İngiliz empiristler bu hiddetli çıkışlarıyla aklın en küçük kırıntısını dahi yok ederek felsefeyi gitgide daha küçük duyumsamalara ayırdılar. Felsefe tekrar sonsuz bir uykuya dalma tehdidi ile karşı karşıya kaldı.

Nihayet 18. yüzyılın ortalarında Kant "dogmatik uykusundan" uyanarak ortaçağ felsefesinden çok daha kapsamlı bir felsefe sistemi geliştirdi. Bu durum, filozofların bu yeni şansı keyifli hayaller için kullanmak istedikleri izlenimini doğurdu. Hegel, bu filozofların arasında en gayretlisi oldu ve genel huzur ihtiyacına yanıt verecek, dev yatağı bulutlardan oluşan muhteşem bir yatak odası inşaa etti. Kendisine başka bir yol

seçen tek kişi, tüm evi doğu felsefesinin taze esintileriyle havalandıran Schopenhauer'di. İşte bu esintiler genç Nietzsche'yi uyandırdı. Çevik bir hareketle o buz gibi rüzgâra atıldı ve herkesi uzun bir süre için uyanık tutan keskin felsefesini ilân etti.

Friedrich Nietzsche
Yaşamı ve Öğretisi

Nietzsche'yle beraber felsefe tehlikeli bir boyut kazanıyor. Gerçi daha önce de tehlikeli olmuştu, ama başka nedenlerden dolayı. Nietzsche'den önceki yüzyıllarda felsefe, filozoflar için tehlikeliydi, oysa Nietzsche'yle beraber herkes için tehlikeli olmaya başladı.

Kendisi sonunda zihinsel bir bulanıklığın içine düştü. Geç dönem yazılarındaki söylemleri bunun habercisiydi zaten. Ne var ki tehlikeli fikirleri hastalığının başlangıcından çok önce ortaya çıktı. Nietzsche'nin fikirleri zihinsel bozukluklarıyla bağıntılı değil. Onlar, 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa için kor-

'İnsan kötüdür' diye teselli etti beni bilgelerin en bilgesi. Ah, bugün de gerçekse eğer! Çünkü kötülük insanın en iyi gücüdür. 'İnsan daha iyi ve daha kötü olmalıdır' diye öğretiyorum ben. Kötülük üstinsanın iyiliği için gereklidir. İnsanoğlunun işlediği günahlardan dolayı acı çekmek ve günahları üstlenmek, belki o küçük insanların vaizi için iyiydi. Bense büyük günaha sevinir ve onu teselli olarak görürüm.

(Zerdüşt IV, Yüksek İnsana Dair, 5)

kunç sonuçlar doğuran ve iflah olmaz belirtileri günümüzde Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da yeniden görülen kollektif bir cinnetin öncüleri oldu.

Aslında Nietzsche'nin felsefesi felsefe olarak adlandırılmayı pek de haketmiyor - ister üstinsandan, ister sonsuz geri dönüşten (yaşamımızı mutlak sonsuza dek tekrar ve tekrar yaşayacağımıza dair düşünce) veya (anlamını Goethe, Napolyon veya kendisi gibi "büyük adamları" yaratmakta bulan) uygarlığın salt anlamından söz etsin. Her şeyi "Güç İstemi" ile açıklamak ya çok basittir ya da anlamsız. Freud'un psikoanalitik açıdan mesafeli ve hatta Schopenhauer'in dipsiz kötümserlikleri bile bizleri daha fazla ikna etmektedir. Bir değeri olan her komplo kuramında olduğu

gibi, Nietzsche'nin "Güç İstemi"ne dair doktrini de paranoyak eğilimler taşıyor.

Kendi felsefesinin aksine, Nietzsche felsefe yapmaya başlayınca iş ilginçleşmeye başlıyor. O zaman Nietzsche ustalık, ikna yeteneği ve keskin zekâ bakımından kendisinden önceki ve sonraki tüm filozoflarla yarışabilir. Eserlerini okuduğumuzda, bizlerde felsefenin gerçekten de önemli bir şey olduğu izlenimi uyanıyor. Tehlikeli olmasının nedenlerinden biri de bu işte. "Güç İstemi"ni salt analitik bir araç olarak kullandığı sürece, bununla, kendisinde varlığını ancak az sayıda kişinin tahmin ettiği insani motivasyon öğelerinin izini bulabilmekteydi. Bu motiflerden doğan değerlerin maskelerini düşürdü, onların tarihsel gelişimlerini

araştırdı ve bu sayede uygarlığımızın ve kültürümüzün temel taşlarını aydınlattı.

Nietzsche, kendisi yazmışcasına yaygınlaştırılan saçmalıklardan az da olsa sorumlu olmasına rağmen, bunların, gerçekte yazdığı şeylerin saptırılmış halleri olduğunu ne kadar tekrarlasak azdır. Gerçekte Nietzsche, faşizmin kendi zamanındaki öncülerini hor görürdü; antisemitizm ise onu tiksindiriyordu. Ari Alman ırkından oluşan bir ulusun mümkün olabileceğine ve hatta bu ulusun efendi ırk olmak için seçilmişlerden olduğu düşüncesini Nietzsche çok komik bulurdu herhalde. Eğer otuzlu yıllarda henüz hayatta (ve akıl sağlığı yerinde) olsaydı - ki bu durumda seksenınde olurdu - kendisini onun ha-

Dahi, kendisini insan üstü bir şey olarak algılamaya başlarsa, bu ne olursa olsun tehlikeye işarettir.

(İnsanca, Pek İnsanca, I, 164)

lefleri olarak gören bazı diğer Alman filozoflarının tersine, o dönemdeki trajikomik olaylar karşısında eminiz ki sessiz kalmazdı.

Friedrich Wilhelm Nietzsche 15 Ekim 1844'te Sachsen'in Prusya hakimiyeti altında bulunan bölümündeki Lützen'e bağlı Röcken'de doğdu. Ailesi dindar ve lüteriyen bir küçük esnaf ailesiydi. Soyunda başka bir çok meslekten de olmak üzere şapkacılar ve mezbahacılar da vardı. Ancak büyükbabası ve babası devlete sadık ve pietist* rahipler olmuşlardı. Nietzsche'nin babası, Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm'in

* Pietizm: 17. ve 18. yy.'da protestanlar arasında, aklı ön plana çıkaranlara ve ortodoks kilisesine karşı yürekten dindarlığı ve aktif insan sevgisini savunan inanç akımı.

sadık bir hizmetkârıydı. Bu nedenle, ilk oğlu kralın yaş gününde dünyaya gözlerini açtığında, başka bir isimle vaftiz edilme şansı hemen hemen hiç yoktu.

Bahsi geçen bu üç adamın hepsinin de aklını yitirmiş olması tamamen anlamsız bir rastlantıdan başka bir şey değildir. İlk önce babası Friedrich Ludwig öldü - yıl 1849. Otopsi sonucunda "beyin yumuşaması" teşhis edildi. Sözüm ona beyninin bir çeyreği "yumuşamış" idi. Tıpta bu tür teşhisler artık geçerli olmamakla beraber, Nietzsche'nin saygıdeğer biyografları, Nietzsche'nin deliliğini babasından almadığından eminler.

Nietzschenin çocukluğu Naumburg'ta, "iffetli kadınlarla" dolu bir evde geçti. Bunlar annesi, kız kardeşi, anne-

annesi ve evde kalmış biraz deli iki teyzesiydi. Belli ki kadınlarla çok erken yaşta yaşadığı bu deneyimler Nietzsche'nin hayatında izler bıraktı, çünkü biyografisi teyzelerinin yaşantısını yansıtan karakteristik izler tekrarladı durdu. 13 yaşındayken o dönemin her üst düzey yatılı okuluyla yarışabilecek denli iyi ve tanınmış bir eyalet okulu olan Pforta'ya başlar. Öğrenciler bu okulda salt yaramazlıklar yapmanın dışında gerçekten de bir şeyler öğreniyordu. Büyük oranda dindar ve şımartılmış terbiyesinin bir ürünü olan Nietzsche okulda "küçük protestan papazı" diye çağrılıyordu ve kendisi derslerinin en başarılı öğrencisiydi. Gelişmekte olan dahiliği günün birinde kendi aklını kullanmasına yol açacaktı. On sekiz yaşına geldi-

Gerçeğin düşmanları. - İnanışlar, yalanlardan daha tehlikeli düşmanlardır gerçeğe.

(İnsanca, Pek İnsanca, 483)

ğinde inancından şüphe etmeye başlar.

Nietzsche'nin keskin zekâsı, içinde yaşadığı dünyanın çelişkilerini görmezlikten gelmesine engeldi. Muhtemelen, başkalarıyla fikirlerini paylaşmıyordu; bu durum, daha sonraları da kesinlik kazanacağı gibi, kendisi için tipik bir davranıştı. Nietzsche kendi yolundan gitti ve yaşayan (veya ölü) hemen hemen hiç bir tinin kendisini etkilemesine izin vermedi.

Nietzsche on dokuz yaşına geldiğinde, papaz olabilmek için Bonn Üniversitesinde ilâhiyat ve klasik filoloji öğrenimine başlar. Zaten hayat akışı çok önceden "iffetli kadınlar" tarafından plânlanmıştı. Ancak Nietzsche daha şimdiden huzursuzdu: Bilinçsiz bir isyan dürtüsü kişiliğine etki etmeye ve onu değiş-

tirmeye başlar. Bonn'a geldikten kısa bir süre sonra o münzevi okul delikanlısı neşeli ve taşkın ruhlu bir üniversite öğrencisinin en iyi örneklerinden birine dönüşür. Herkesin giremediği özel bir öğrenci birliğine girer, arkadaşlarıyla içki içmeye başlar ve öğrenciler arasında yapılan eskrim düellolarına katılır. Kaçınılmaz olarak bir düelloda yara alır ve ritüel gereği düelloya hemen son verilir. Burnunun üstündeki küçük dikiş izi o günlerden kalmadır. Ne yazık ki bu yara izi daha sonraları gözlüğünün çerçevesi altında gizlendi. Ama bu sadece küçük bir ara piyesti.

Nietzsche aynı dönemde şu sonuca vardı: "Tanrı öldü." Tatilde eve döndüğünde dini ayinlere katılmayı reddederek, bundan böyle asla bir kiliseye adı-

mını atmayacağını açıklar. Bir sonraki yıl üniversitesini değiştirerek Leipzig'e yerleşir ve ilâhiyat eğitimine son vererek klasik filoloji üzerinde yoğunlaşır.

Nietzsche Leipzig'e Ekim 1865'de varır. O ay yirmi bir yaşına basar ve hayatı üzerine daha sonra etki edecek iki olay yaşar. Önce, ziyaret ettiği bir genelevde, daha sonraları zihinsel bulanıklığına neden olacak frengi mikrobunu kapar. Görünüşe göre - böyle şeyleri hissetmek mümkünse eğer - Nietzsche bir kaç genelev ziyaretinden sonra kendisine frenginin bulaştığını fark etti. Göründüğü hekim kendisinden gerçeği gizler. (O dönemlerde bu adettendi, çünkü bu hastalık henüz tedavi edilebilir değildi - aynı ikiyüzlülükle günümüzde kanser hastalığına kılıflar uydurulmak-

tadır.) Bu olayın sonucunda Nietzsche'nin kadınlarla olan cinsel ilişkilerine bir son verdiği sanılmaktadır. Ancak felsefi yazılarında kadınlarla ilgili bir çok yüz kızartıcı ve de faydalı kayıt da yer alır. "Kadınlara mı gidiyorsun? Öyleyse kırbacını unutma." (Belki de Leipzig'te çok özel türden bir genelevi ziyaret ediyor ve erkeklerin de oraya giderken yanlarına kırbaç almalarının adil olacağını düşünüyordu.)

Hayatını değiştiren ikinci olay, bir sahaf dükkânına dalışıydı. Nietzsche burada Schopenhauer'in "İstem ve Tasarım olarak Dünya" adlı eserine rastlar. Schopenhauer'in kıssadan hisse çıkaran üslûbu ve bulaşıcı karamsarlığı onu çok derinden etkiler: "Burada her satır vazgeçiş, yadsıma ve kabulleniş

Ve bir filozof
hastaysa eğer,
bu neredeyse
felsefesine karşı
bir argümandır.

(Baron ve Barones von Seydlitz'e mektup,
Kasım 1885)

çığlığıydı; burada, dünyayı, yani yaşamı ve insan doğasını ürkünç bir muhteşemlikte gördüğüm bir aynaya baktım... burada hastalık ve şifayı, sürgünü ve sığınağı, cehennemi ve cenneti gördüm."

Şaşılası derecede kâhince olan bu duyumsamalar Nietzsche'yi Schopenhauer felsefesinin bir hayranı yaptı. Nietzsche'nin inanabileceği hiçbir şeyi kalmamıştı. Schopenhauer'in karamsarlığına (pesimizmine) ihtiyaç duyuyordu ve kendi doğasına tamamen uymasa da, onun dürüstlüğünü ve gücünü keşfetmişti. Pozitif düşünceleri bundan böyle karamsarlığı ancak güçlü olduklarında yenebilirlerdi. İleriye doğru giden yol Schopenhauer'den geçiyordu. Ancak Nietzsche'nin düşüncelerinde en

belirleyici olan şey, Schopenhauer'in istemin temel rolü ile ilgili tasarımıydı. Bundan yola çıkan Nietzsche, sonunda Güç İstemi'ni geliştirdi.

1867'de Nietzsche bir yıllığına Prusya ordusuna çağrılır. Belli ki askeri yetkililer onun aşırı büyük boyutlu askeri bıyığından etkilendi, çünkü Nietzsche kendisini süvari topçu alayında bulur. Bu bir hataydı.

Nietzsche'nin kararlılığı büyüktü, ancak yapı itibariyle acıma duygusu uyandırabilecek denli yumuşak huyluydu. Ağır bir kaza geçirdikten sonra Prusyalıların geleneklerine uygun bir tavır sergileyerek, hiç bir şey olmamışcasına atını sürmeye devam eder. Ama asker Nietzsche kışlaya geri döndüğünde bir aylığına hastaneye yatırılır. Daha

sonra gayret ve iyi niyetini ödüllendirmek için çavuş rütbesine terfi ettirilerek evine gönderilir.

Bu arada tekrar Leipzig'te üniversiteye devam eden Nietzsche, son kırk yılda yetiştirdiği en iyi öğrencisinin Nietzsche olduğunu düşünen profesörünün takdirini kazanır. Ne var ki her geçen gün filolojiden ve hayatın gerçek ve acil cevap bekleyen sorunlarına karşı sergiledikleri kayıtsızlıktan dolayı filologlardan soğumaya başlar. Nietzsche'ye göre filoloji, "bir budala veya salak tarafından döllendirilen felsefe tanrıçasının bir hilkat garibesi" idi. Ne yapması gerektiğini bilemiyordu. Kararsızlık ve çaresizlik içersinde bunalarak, kimya öğrenimi almayı veya "ilâhi kankan" dansını ve "sarı yavşan otu zehirini" de-

nemek için bir yıllığına Paris'e yerleşmeyi bile düşünür. Tam bu arada, gizlilik içersinde Leibzig'te bulunan besteci Richard Wagner ile tanışma şansını elde eder. (Wagner yirmi yıl önce devrimci tahrikleri yüzünden sürgün edilmiş ve aşırı uçlarda seyreden siyasi görüşleri soldan sağa kaymış olsa da, yetkililer sürgün kararını iptal etmemişti.)

Wagner, Nietzsche'nin babasıyla aynı yaştaydı ve bizlere aktarılan kaynaklara göre ona şaşılası derecede benziyor olmalıydı. Nietzsche, bilinçsizce de olsa çaresizlikle bir baba figürü arıyordu. Şimdiye dek hiç bir meşhur sanatçıyı şahsen tanımamıştı. Aynı zamanda, tasarımları kendi tasarımlarına bu denli uyan hiç kimseyi de tanımamıştı daha önce. Wagner'le paylaştığı

kısa bir süre içersinde Nietzsche onun Schopenhauer'e olan derin sevgisini keşfeder. Wagner parlak bir filozof olan bu genç adamın kendisine duyduğu hayranlıktan etkilenir ve ortaya tüm hünerlerini döker. Bunun yarattığı etki zaman geçmeksizin tepkisini aldı ve Nietzsche'nin duyduğu hayranlık gittikçe derinleşti. Nietzsche, en az operaları kadar ilginç ve sıradışı olan bu büyük besteciden çok etkilendi.

Nietzsche iki ay sonra İsviçre'deki Basel Üniversitesinden klasik filoloji kürsüsünde profesör olmak üzere davet aldı. Henüz yirmi dört yaşındaydı ve doktorası bile yoktu. Filolojiye karşı geliştirdiği olumsuz düşüncelerine rağmen bu öneri kendisi için geri çevrilebilecek cinsten değildi. Nisan 1869'da

Nietzsche Basel'deki görevine başladı ve filoloji dersleri yanında felsefe dersleri de verdi. Yapmak istediği şey, her iki disiplini, yani estetiği ve klasik çağ öğrenimini birbirleriyle bağıntılı hale getirmek ve bundan hareketle, uygarlığımızın zayıf noktalarını irdeleyebileceği bir alet geliştirmekti - daha mütevazi bir şey değil.

Kısa bir süre içerisinde üniversitenin yeni yıldızı oldu. Rönesansı tarihsel bir dönem olarak niteleyen ilk kişi olan büyük kültür tarihçisi Jacob Burckhardt ile tanıştı. O, Basel'deki profesörler arasında Nietzsche ile aynı tinsel seviyeye sahip olan tek kişiydi. Burckhardt büyük bir olasılıkla, Nietzsche'nin hayatı boyunca saygı duyduğu tek kişiydi aynı zamanda. Eğer o dö-

Çok derin değil. -
Bir meseleyi tüm derinliği ile kavrayan insanlar, ona çok ender olarak daima sadık kalırlar. Onlar derinliği aydınlığa çıkardılar: Aydınlıkta görülebilecek daha kötü şeyler vardır.

nemde, soğuk bir patrisyen olmasaydı, Nietzsche'nin hayatında pekala bir istikrar faktörü olabilirdi.

Ama zaten baba rölü, etkisi Nietzsche'yi istikrara kavuşturmanın ötesinde her şeyi yapan başka bir adam tarafından üstenilmişti.

Basel kenti, Wagner'in Liszts'in kızkardeşi Cosima ile birlikte yaşadığı, Lutzern'e bağlı Tribschen'e sadece yüz kilometrelik bir uzaklıktadır. (Cosima o sıralarda henüz, Wagner ve Liszts'in ortak arkadaşı olan von Bülow adında bir orkestra şefi ile evliydi.) Kısa bir süre sonra Nietzsche düzenli olarak her haftasonunu Vierwaldstätter gölünün kıyısındaki lüks villada geçirmeye başladı. Ne var ki Wagner'in hayatı sadece müzikal, duygusal ve politik açılardan bir

operaya benzemekle kalmıyordu. Wagner hayatın, tüm fantazileri sonuna kadar yaşamak üzere kendisine sunulduğunu düşünüyordu. Tribschen'deki yaşamı bir operanın sahneye konuluşuydu adeta ve başrolü kimin oynayacağı konusunda kimsenin bir kuşkusu yoktu. "Flaman tarzındaki" giysileriyle ("Uçan Holandalı" ve Ruben'in maskeli bir baloya giderken giydiği kostümlerden harmanlanmış bir kıyafetti) Wagner paçaları dizlerinde biten siyah saten pantolonu, geniş şapkası ve rüküş bir şekilde bağlanmış ipek şalı ile tepelerini rokoko meleklerin süslediği pembe saten kaplı duvarlar boyunca yürüyerek, büstler, her zaman aynı motifli büyük boy yağlıboya tablolar ve kendi operalarının temsillerinden kalan gü-

müş kaseler arasında şiirlerini okurdu. Havada dolanan tütsülere sadece maestronun müziğinin eşlik etmesine izin veriyordu. Cosima ise hayat arkadaşının teatral uğraşlarında ancak hizmetçi kız rolünü oynayabiliyor ve bahçede gezinen ev hayvanlarının, ki bunlar parfümlenmiş kuzular, fiyonglarla süslenmiş kurt köpekler ve süs tavukları idi, çalınmamasına dikkat ediyordu.

Nietzsche'nin nasıl olupta bunların etkisi altında kalabildiğini anlamakta zorlanıyoruz. (Wagner'in bu özel zevkleri sürekli beş parasız kalmasına ve bir takım zenginler tarafından yardım almasına neden oluyordu. Bu zenginlerden biri de, devletin kasasından Wagner'e büyük meblağlar aktaran Bavyera Kralı II. Ludwig'ti.) Wagner'in ikna ye-

Ruhun Sahra Eczanesi. -
En güçlü ilaç
hangisidir ?
- Zafer.

(Sabah Alacası, IV, 571)

teneğinin ne denli büyük ve cazibesinin de ne denli karşı konulmaz olmuş olabileceği ancak onun müziğine kulak verildiğinde anlaşılabiliyor. Belli ki bestecinin kendisi de en az besteleri kadar büyüleyiciydi. Toy Nietzsche çok kısa bir süre içersinde bu baş döndürücü atmosferin ve boğucu salonların içerisinde sürükleyici motifler gibi gezinen bilinçsiz fantazilerin etkisine girdi.

Temmuz 1870'de Almaya ve Fransa arasında savaş patlak verdi. Prusya için bu, Napolyon'un kazandığı zaferlerin intikamını almak, Fransa'yı mağlup etmek ve Almanya'nın Avrupa'daki egemenliğini sağlamlaştırmak için bulunmaz bir fırsattı. Nietzsche vatanperverlik coşkusuyla gönüllü hasta bakıcısı olmak için başvurur. Cephe yolunda kar-

şısına Frankfurt'ta tam teçhizatlı bir süvari birliği çıkar. İşte o anda gözlerindeki perde kalkıverir ve Nietzsche ilk kez, en güçlü ve yüksek yaşama isteminin hayatta kalmak için mücadele etmekte değil, tersine güç, savaş ve egemenlik isteminde yattığı duygusuna kapılır. İşte bu, Nietzsche'nin Güç İstemi kuramının doğuşudur ve ileride kendisini bu düşünceden bir hayli uzaklaştıracak ve bu istemi kişisel öğelerden çok toplumsal ögelerinde görecek olsa da, bu düşüncenin militarist kaynağını hiç bir zaman tam anlamıyla inkar edemedi.

Bismarck ve Moltke Fransızları hezimete uğratırken, Nietzsche savaştaki her şeyin şanlı şöhretli olmadığını anlar. Wörth'deki savaş alanı "sayısız

üzünç verici kalıntılarla doluydu" ve çürümekte olan cesetlerin ağır kokusuyla kaplıydı. Daha sonraları Nietzsche altı yaralı askerle beraber bir sıhhiye trenine bindirilir (vagonların bazıları büyük baş hayvan taşıyan vagonlardan oluşuyordu) ve iki gün sürecek bir yolculuğa gönderilir. Kolları bacakları kurşun yaralarıyla bezeli ve etleri çürümeye başlayan askerler arasında kalan Nietzsche onlara elinden geldiği kadar yardımcı olmaya çalışır. Ancak tren Karlsruhe'ye vardığında kendisi de hasta bir adam olmuştu. Dizanteri ve difteri teşhisleriyle hastaneye sevk edildi.

Başından geçen bu sarsıcı olaylara rağmen Nietzsche iki ay sonra Basel'deki görevine ve derslerine döner. Filoloji ve felsefe dersleriyle kendisini yoran bir

yükün altına tekrar giren Nietzsche, bunun yanında bir de "Tragedya'nın Doğuşu"nu yazmaya başlar. Yunan kültürünün bu parlak ve alabildiğine özgün analizinde berrak, Apolloncu (ölçülü ve düzenli), klâsik kanaatkârlığın karşısına karanlık, içgüdüsel ve Diyonisoscu (coşkulu tutku) güçleri diker. Nietzsche'ye göre Yunan Tragedyası bu iki unsurun kaynaşmasından ortaya çıkmış ve sonunda Sokrates'in sığ rasyonalizmi tarafından yok edilmiştir.

İlk kez birisi Yunan kültürünün karanlık yanlarına üstüne basa basa değiniyordu. Öte yandan, Nietzsche'nin, bu karanlık yanların temel bir öneme sahip oldukları şeklindeki iddiası daha da tartışmalıydı. Diyonisoscu boyutu daha sonraları Nietzsche Felsefesinin esasını

oluşturacaktı. Nietzsche bundan böyle Schopenhauer'in "istemin budistçe yadsınması" fikrine bağlı kalamazdı. Uygarlığın zayıflamasına neden olduğunu düşündüğü Hristiyanlığa karşı diyonisostik olanı öne sürdü. Hristiyan hayırperverliğine, duyguların ve arzuların bastırılmasına karşı saldırıya geçti ve yerine, duygularımızın oluşumuna daha uygun düştüğüne inandığı daha güçlü bir ahlakı savundu. Nietzsche'ye göre tanrı ölmüş ve Hristiyanlık süreci sona ermişti. Yirminci yüzyılın en kötü dönemleri Nietzsche'yi doğruladı, en iyi dönemleriyse, olumlu "Hristiyan" inançlarının çoğunlukla tanrı inancına bağlı olmadığını göstererek onu tekrar yalanladı. Bügün o ilk-içgüdüye daha fazla sahip olup olmadığımız sorusu ise

Çocuk ruhlu ve üstüne üstlük Wagnerci olunduğu sürece, Wagner'in ses imparatorluğunda bir büyük toprak sahibi, bir savurganlık abidesi ve bir zengin olduğu sanılır. Fransızların Victor Hugo'da hayran kaldığı yan neyse, onda da işte o yana hayran kalınır: 'asil bir cömertlik'. Daha sonra ona ve diğerine tam aksi olan yanlarıyla hayran kalınır: Ekonominin ustası ve örneği olarak, akıllı bir evsahibi olarak. Mütevazi bir harcamayla kralara laik bir sofra sunmakta onlarla kimse yarışamaz. - İnançlı bir mideye sahip olan Wagner hayranı, gerektiğinde ustasının kendisine sihirle sunduğu şeylerle

bile doyabilir. Ama müzikte ve kitaplarda dolgunluk arayan ve salt "sunulan" sofralarla doymayan bizler, onlardan çok daha kötü durumdayız. Kısaca söylemek gerekirse: Wagner'in bize sunduğu kemikte yeterince et yok...Wagnerci "belirleyici motife" gelince...işte bunun için damak zevkim anlayış gösteremiyor. İlle de tanımlamak zorunda kalırsam, o motife ideal bir kürdan derdim veya dişlere takılan yemek artıklarını temizleme fırsatı.

(Wagner Olayı, 8)

tartışmalıdır.

Sanatçı olarak Wagner en üst basamakta durmaya hak kazanıyordu belki, ama bu türden yüksek felsefi seviyeler onu aşıyordu. Zamanla Nietzsche Wagner'in entellektüel maskesini çözmüştü. Wagner, olağanüstü büyüklüğe ve sezgi gücüne sahip değişken bir egoydu, ama Schopenhauer'e olan sevgi ve hayranlığı bile gelip geçici ve sanatsal hayal gücüne malzeme oluşturan bir şeydi. O zamana dek Nietzsche, Wagner'in hayatındaki bazı çirkinlikleri; örneğin antisemitizmini, ölçüyü kaçıran kibirini ve onun diğer insanlardaki yeteneği ve ihtiyaçları takdir ve kabul etme yoksunluğunu görmezlikten gelmeye hazırdı. Ama her şeyin bir sınırı vardı. Wagner, Bavyera Kralı II. Ludwig'in salt Wag-

ner'in kendi operalarını sahneye koyacağı bir tiyatro yaptırdığı Bayreuth kentine taşınmıştı. (Bu proje Bavyera devletinin iflasını ve Ludwig'in tahttan düşürülüş sürecini hızlandırdı.). 1876'da Nietzsche "Niebelungen Halkası"nın prömiyerine katılmak üzere Bayreuth'e gelir, ancak, muhtemelen psikosomatik nedenlerle hastalanır.

Wagner'in megalomanlığı ve doruğa tırmandırdığı çöküşü Nietzsche için artık dayanılamaz bir seviyeye ulaşmıştı. Kendisini Wagner'den kurtarmalıydı.

İki yıl sonra Nietzsche "İnsanca, Pek İnsanca" adı altında özdeyişlerini yayınladı. Bu özdeyişler Wagner'le arasındaki kopuşu kesinleştirmişti. Nietzsche'nin Fransız sanatını övüşü, psikolojik irdelemelerdeki keskin zekâsı, ro-

mantik hırsın maskesini düşürüşü ve olayların ardındaki gerçekleri kavrama konusundaki eşsiz yeteneği Wagner'i aşıyordu. Nietzsche eserinde geleceğin "güzel yeni dünyasını" hazırlıyordu: Bu dünyada transandantal bir tanrı veya şeytan, mutlak değerler veya tanrısal cezalar yoktu artık. Nietzsche Hıristiyanlığın bilinçsiz motiflerine, güç istemini hadım etmeyi amaçladığını düşündüğü "köle ahlakına" karşı saldırıya geçti. Bu arada Wagner, Schopenhauer'e olan bağlılığın sonu ve Hıristiyan cemiyetine dönüşü anlamına gelen son eseri olan "Parsifal" üzerinde çalışıyordu. Yolları ebediyen ayrılmıştı. Yaygın bir söylentiye göre Nietzsche hayatı boyunca sadece tek bir insanı bütünüyle tanımış ve tanıdığı bu adam onu, çağı-

Aslında ahlaki olgular yoktur, sadece olguların ahlaki yorumu diye bir şey vardır...

(İyi ve Kötünün Ötesinde, 108)

nın en büyük psikoloğu olmasını sağlayan, yeterli derecede malzeme ile beslemiştir. İşte bu adam Wagner'di.

1879'da Nietzsche sağlık nedenleriyle Basel'deki görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Zaten birkaç yıldır hastalık hastasıydı, ama şimdi gerçekten de hasta bir adam olmuştu. Üniversite kendisine küçük bir maaş bağladı ve doktor ona daha yumuşak iklimli yerlerde yaşamayı tavsiye etti.

Takip eden yıllarda Nietzsche İtalya'yı, Fransa'nın güneyini ve İsviçreyi gezdi. Hastalığını dindirecek bir iklim aradı durdu. Neydi şikayetleri? Öyle görünüyor ki, bir insanın geçirebileceği tüm hastalıklardan şikayetçiydi. Gözleri yarı kör denebilecek oranda kötü görüyordu. (Doktoru ona bundan böyle ki-

tap okumamasını tavsiye etti, ama aynı şekilde bundan böyle nefes almamasını da isteyebilirdi ondan.) Şiddetli ve felç edici baş ağrıları çekiyordu. Bu ağrılar onu zaman zaman günlerce yatağa bağlıyordu. Çoğu zaman da sayısız küçük şikayetlerden muzdaripti. İksirlerden, ilâçlardan, haplardan, kolonyalardan ve özütlerden oluşan koleksiyonu, hastalık hastası diğer felsefecilere kıyasla eşsizdi. Buna rağmen Üstinsan tasarımını geliştiren kişi o oldu. Bu dengeleyici öğe bizlere Üstinsan fikrinin Nietzsche'nin diğer ve daha kabul edilebilir düşünceleri arasındaki önemli yerini unutturmamalıdır. Bu öğe belki de, bu bilgesizlik incisini ortaya çıkaran kabuğun içindeki bir kum tanesiydi.

Üstinsan, uzun ve "dithyrambos-

* Dithyramboslar: Tanrı Diyonisos'a adanan methiyeler

Tüm yazılanlar arasında en çok bir kişinin kendi kanıyla yazdığı şeyi severim. Kanla yaz: ve göreceksin ki, kan tindir...

Etrafımda cinler olsun istiyorum, çünkü ben cesurum. Hayaletleri kaçıran cesaret, kendisine cinler yaratır, - cesaret gülmek ister.

Artık hislerinizi paylaşmıyorum: altımda gördüğüm şu bulut, güldüğüm şu karaltı ve ağırlık - işte budur sizin yağmur bulutunuz.

Yükselmeyi arzuladığınızda

yukarıya bakarsınız siz. Ve ben aşağıya bakarım, çünkü yükseltilmiş biriyim ben.

Aranızdan hanginiz aynı anda hem gülebilir, hem yükseltilmiş olabilir ?

En yüksek dağa çıkan, tüm matem oyunlarına, tüm matem ciddiyetlerine güler.

Cesur, tasasız, alaycı ve şiddet uygular - işte böyle istiyor bizleri bilgelik: o bir kadındır ve daima savaşçıyı sever ancak.

(Böyle Buyurdu Zerdüşt, I, Okumaya ve Yazmaya Dair)

ca"* bir şiir olan "Böyle Buyurdu Zerdüşt"te ortaya çıkar. Bu şiir neredeyse dayanılmaz bir süslülük ve ciddiyet içindedir ve bu mutlak ciddiyet yazarının tüm "ironik olma" çabalarına ve kuşun "hafifliğine" rağmen kitabı cazip olmaktan uzak tutuyor.

Tıpkı Dostoyevski veya Hesse gibi "Zerdüşt"ü de ancak yirmi yaşın altındaysanız okuyabilirsiniz. Buna rağmen bu eserin anlattıkları "hayatı değiştiriyor". Üstelik her zaman kötü yönde de değil. Eserdeki aptallıklar hemen göze çarpıyor, ama geriye kalan kısımlar okuyucuyu mevcut tasarımlar hakkında derin düşüncelere teşvik ediyor. İçindeki felsefenin ise dikkate değer bir konumu yok.

Yumuşak bir kış iklimine sahip

olan kaplıca ve ılıcalara yaptığı sürekli seyahatleri sırasında Nietzsche, arkadaşı Paul Ree aracılığıyla yirmi bir yaşındaki Rus kızı Lou Salomé ile tanışır. Ree ve Nietzsche onunla (beraberce, bazen de onunla tek başına) yürüyüşlere çıkar ve kafasını felsefi inançlarıyla doldurmaya çalışırlardı. (Nietzsche "Zerdüşt"ü hiçbir zaman sahip olmayacağını söylediği oğlu olarak tanıtır - bu genç Zerdüşt açısından talihli bir karardı, üstelik sadece böyle bir isimle okulda alay konusu olma ihtimali yüksek olduğu için değil.) Lou, Ree ve Nietzsche bir zaman sonra, günümüzde düşünülmesi pek mümkün olmayan üçlü bir ilişki içine girerler. Günümüzde düşünülmesi zor, çünkü cinsel açıdan bu denli saf olabilecek kimseler kalmadı. Önceleri

üçü de kendilerini felsefeye adamak ve bir *ménage à trois* işletmek isterler. Ardından Ree ve Nietzsche (birbirlerinden habersiz) Lou'ya aşık olduklarını fark eder ve evlenme teklifinde bulunmaya karar verirler. Ne yazık ki Nietzsche gülünesi bir hatada bulunarak, Ree'ye onun adına Lou ile konuşması ricasında bulunur. (Yine de bu durum Nietzsche'nin, çağının en büyük psikoloğu olarak anılma hakkı ile tezat oluşturmuyor. Bunu, bir psikoloğun aşk hayatını yakından takip etmiş olan herkes teyid edebilir.)

Luzern'de bir fotoğraf atölyesinde çekilen bir resim, bu üç insandan hangisinin mevcut duruma hakim olduğunu gösteren en açık kanıttır: İki duygusal olarak bâkir adam (38 ve 33 yaşlarında)

Remedium amoris.-

O eski radikal ilâç birçok durumda hâlâ aşk derdine dermandır: Karşıaşk.

(Sabah Alacası, 415)

bir at arabasına bağlıdırlar; arabanın içindeyse yirmi bir yaşında olan gerçek bakire oturur ve kırbacını sallar.

Sonunda üçü de bu traji-komik aşk ilişkisinin artık ayakta tutulamayacağını anlarlar ve ayrılırlar. Nietzsche öylesine deliye döner ki, şu satırları kaleme alır: "Bu akşam delirinceye dek morfin çekeceğim."

Ancak ardından Lou'nun düşler çocuğu "Zerdüşt"ün annesi veya kız kardeşi olmaya laik bir insan olmadığına karar verir. (Lou Andreas-Salomé zamanının en dikkate değer kadınlarından biri oldu. En sevdiği kocası olan bir Alman profesörünün soyadını aldıktan sonra iki önemli adam daha üzerinde kalıcı bir etki bıraktı: Şair Rainer Maria Rilke ile ilişkisi ve yaşlanmakta

olan Sigmund Freud ile sıkı bir dostluğu vardı.)

Nietzsche kışlarını çoğunlukla Nis, Turin, Roma veya Menton'da ve yazlarını da "dünyanın 1500 metre üstünde ve dahası, diğer tüm insanların yükseğinde", İsviçre'nin Engadin yöresinde, bir zamanlar Silser gölü kıyısında bir köy olan Sils Maria'da geçiriyordu. Günümüzde Sils Maria güzel küçük bir ılıca merkezidir (St. Moritz'den sadece 10 kilometre uzakta.) Ancak Nietzsche'nin oturduğu ve genelde ecza dolabını kurduğu odayı gezmek hâlâ mümkün. Burada dağlar hemen gölün ardından dik yamaçlarla İtalya ile sınırı oluşturan Berina dağının 4000 metredeki karlı zirvelerine yükselir. Evin arkasından sessiz ve sakin patikalardan yamaçlara

tırmanılabilir. Nietzsche felsefe yaparken bu patikaları kullanır ve ara sıra da, düşüncelerini küçük not defterine kaydetmek için ıssız bir kayanın yanından köpürerek akıp giden derenin kenarında dururdu. Eserlerinin üslûbunda bu yörenin atmosferinden, yani heybetli manzaralarından, sessiz zirvelerinden ve yalnızlık duygusundan bir parça görmek mümkündür. Nietzsche'nin, düşüncelerinin büyük bir bölümünü geliştirdiği bu yöreler gezilip görülürse, onun bazı hataları ve erdemleri daha kolay açıklanabilir olur.

Nietzsche genelde çok yalnız yaşar, ucuz odalar kiralar, ara vermeden çalışır, ucuz lokantalarda yemek yer ve o dayanılmaz başağrılarını ve diğer şikayetlerini elinden geldiği kadar dindir-

meye çalışırdı. Yer yıl şaşılacak derecede kaliteli bir kitap yazıyordu."Sabah Alacası", "Şen Bilim" ve "İyinin ve Kötünün Ötesinde" gibi eserler, Batı uygarlığı ve onun değerleri, psikolojisi ve tutkuları ile hesaplaştığı harikulade eleştirel kitaplardır. Üslûbu berrak ve anlaşılır, delilikleri ise makul sınırlar dahilindedir. Buna sistematik felsefe değil, ancak yüksek seviyede felsefe yapmak denebilir. Hume, Nietzsche'den yaklaşık yüz yıl önce arı felsefi yıkım çalışmalarını sonuçlandırdıysa da, Nietzsche'den önce hiç kimse onun kadar iyi bir yıkım çalışmasında bulunmadı. (Ne var ki böyle bir çalışma tekrar gerekli olmuştu, çünkü idealist Alman sistemlerinde metafizik ölülerin arasından tekrar dirilmişti.)

"Nedir bu hakikata dair koşulsuz istem? Yanıltılmamaya dair istem mi? Yanıltmamaya dair istem mi? Bu sonuncusu ile hakikata yönelik istemi yorumlamak mümkün olabilir: Yeter ki "yanıltmak istemiyorum" şeklindeki genelleme "ben kendimi yanıltmak istemiyorum" şeklindeki tekil durumu da ihtiva etsin. Fakat, yanıltmamak neden? Neden, yanıltılmamak? - Dikkat edilmeli ki, birincisinin nedenleri ikincisinin nedenlerinden çok daha farklı bir alana girmektedirler: Yanıltılmak istemiyoruz, çünkü yanıltılmış olmanın zararlı, tehlikeli ve vahim olduğunu sanıyoruz - bu durumda bilim, uzun bir akıllılık, bir önlem, bir yararlılık

olurdu; ne var ki buna da şu ucuz soruyla itiraz edebiliriz: nasıl? Yanıltılmayı istememek gerçekten de daha az zararlı, daha az tehlikeli ve daha az vahim bir şey midir? Varoluşun karakteri hakkında önceden bildiğiniz nedir ki avantajın daha çok koşulsuz güvensiz veya daha çok koşulsuz güvenilir olanda olduğuna karar verebilmek istiyorsunuz? Ama eğer ikisi de gerekli olursa, yani hem çok güven, hem de çok güvensizlik: Bu durumda bilim, hakikatın başka her şeyden ve de her diğer kanaatten daha önemli olduğuna dair koşulsuz kanaatini nereden alıyor? Eğer hakikat ve hakikat olmayan, beraberce, sürekli olarak

yararlı olduklarını ortaya koymasalardı - ki öyleler zaten - bilimin şu anda sahip olduğu kanaat oluşamazdı. Demek ki - bilime olan inanç, ki tartışılmaz bir şekilde vardır, özünü bu tür bir yararlılık kalkülasyonundan değil, daha ziyade, "Her şeye rağmen Hakikat"a "Hakikata yönelik İstemin" yararsızlığının ve tehlikeliliğinin sürekli olarak ispat edilmesine rağmen alıyor... Sonuç olarak "Hakikata yönelik İstem", "ben yanıltılmak istemiyorum" anlamına değil, aksine, ki başka bir seçenek yok, "ben yanıltmak istemiyorum, kendimi bile" anlamına geliyor: ki böylece ahlak denen alana giriyoruz. Zira kendimize iyi-

ce şunu sormalıyız: "niçin yanıltmak istemiyorsun?", eğer görünüşte - ki gerçekten de öyle görünüyor -, hayat, görünüşte, demek istiyorum ki yanılgıya, aldatmaya, olduğundan farklı göstermeye, körleştirmeye ve körleşmeye dayanıyor ve diğer taraftan eğer hayatın büyük formu kendisini daima en akla gelmez çeviklik tarafında gösterdi ise. Böyle bir kasıt, belki, yumuşak bir üslûpta söylemek gerekirse, bir Don Kişotluk, küçük coşkun bir budalalık olabilir; veya daha da kötü bir şey, yani yaşam düşmanı, yıkıcı bir prensip... "Hakikata yönelik İstem" - bu, ölüme yönelik gizli bir istem olabilir. Buradan hareketle "neden

bilim?" sorusu bizi ahlaki soruna geri getirir: Yaşam, doğa ve tarih "ahlaksız" ise, neden ahlak?...Ancak nereye varmak istediğim anlaşılmıştır sanırım: bilime olan inancımız hâlâ metafizik bir inanca dayanmaktadır. Bugünün fark eden, idrak eden kişileri olan bizler, tanrısız ve anti-metafizikçi olan bizler, ateşimizi hâlâ o binlerce yıllık bir geçmişi olan inancın başlattığı yangından, yani, Platon'un da inandığı, tanrının hakikat olduğu ve hakikatın tanrısal bir şey olduğu şeklindeki bir Hıristiyanlık inancından alıyoruz..."

(Şen Bilim, 344)

Nietzsche'nin felsefe yapma sanatı konusundaki üstün yeteneğinden bazı başka örneklere bir göz atalım. Nietzsche hakikata ve hakikatın anlamına dair tasarımlarımızı (gerçek anlamda "hakiki" bir argüman kullanarak) dağıtıyor. Bu çaba sonucunda ortaya, özellikle de bizlerin bilim adına kendimize ve gezegenimize yaptığımız ve yapmaya devam ettiğimiz şeylere bakacak olursak, oldukça çağdaş olan bazı ilginç bilgiler çıkıyor. Düşüncelerinin içerikleri günümüzde, o dönemde olduğundan daha az yok edici değiller.

Seksenli yıllarda Nietzsche çalışmalarını büyük bir yalnızlık içersinde tanınmayan ve okunmayan bir yazar olarak sürdürür. Aşırı yalnızlığı ve kabul görmüyor oluşu kendisi için gitgide

daha dayanılmaz bir hâl aldığı için, kendisinden beklentilerini arttırdı. 1888'de Danimarkalı Musevi eğitimci Georg Brandes, Kopenhagen Üniversitesinde Nietzsche'nin felsefesi ile ilgili ilk derslerini vermeye başlar. Ne yazık ki, bu biraz gecikmiş bir girişimdi. Gerçi o yıllarda Nietzsche dört kitap yazdı, ama ilk kopukluk belirtileri de ortaya çıktı. Büyük bir düşünürdü ve bunun farkındaydı: Dünyanın da bunu bilmemesi imkânsızdı. "Ecce Homo" adlı eserinde "Böyle Buyurdu Zerdüşt" hakkında şöyle yazar:"Buna benzer bir şekilde hiç bir zaman yazılmadı, hissedilmedi ve acı çekilmedi..." - Eleştiriyi ve inanılırlığı aşan bir ifade. Bu yetmiyormuş gibi, bunu bir de şu başlıklarla yazılan bölümler izler: "Neden bu kadar bilge

olduğum", "Neden bu kadar iyi kitaplar yazdığım" ve "Neden bir yazgı olduğum". Bu bölümlerde alkolü eleştirir, yağı alınmış kakaoyu över ve kendisinin geliştirdiği dışkılama yöntemlerini tavsiye eder. "Zerdüşt"ün tumturaklı ve sisli havası tekrar su yüzüne çıkar, üstelik bu defa çok büyük boyutlarda: cinnet olarak.

Ocak 1889'da sonu hızla yaklaştı ve onu yakaladı. Nietzsche Turin'de bir cadde üzerinde yürürken birden fenalaşarak yığılır. Düşerken feryatlarla, az önce kırbaç yemiş bir fayton atının boynuna sarılır. Nietzsche oteline götürülür. Oradan Cosima Wagner'e ("Seni seviyorum Ariadne"), İtalya Kralına ("Sevgili Umberto'm... tüm antisemitistleri vurdurtacağım.") ve Jacob

Burckhardt'a (ki burada "Diyonisos" diye imza atar) kartpostallar gönderir. Burckhardt olup bitenleri anlar ve Nietzsche'nin bir arkadaşına haber verir. O da gidip onu Turin'den alır.

Nietzsche bunama geçiriyordu ve bir daha sağlığına kavuşamayacaktı. Durumu günümüzde dahi iyileştirilemez olurdu: Aşırı çalışma, yalnızlık ve çektiği acılardı bundan sorumlu olan, ama en çok da ona bulaşan frengi. Bu hastalık, "beyin felcine" neden olan üçüncü evresine ulaşmıştı. Bir sanatoryumda kısa süre yattıktan sonra annesinin refakatına verilir. Nietzsche artık kendi halinde uysal biriydi ve zamanının çoğunu kasılıp kalır bir durumda geçiriyordu. Düşüncelerinin berraklaştığı bazı anlarda geçmiş hayatıyla ilgili

şeyler hatırlıyor gibiydi. Bir gün birisi ona bir kitap uzattığında şöyle dedi: "Ben de iyi kitaplar yazmadım mı?"

Annesi 1897'de öldüğünde bakımını kız kardeşi Elisabeth Förster-Nietzsche üstlendi. Nietzsche'nin emanet edilmesi gereken son insan oydu. Kız kardeşi, tanınmış bir Yahudi düşmanı ve başarısız bir öğretmen olan Bernhard Förster ile evliydi. Nietzsche onu insan olarak ve düşünceleri nedeniyle küçümsüyordu. Förster, Nueva Germania olarak adlandırdığı "ari" bir koloni kurmak üzere Sachsen'de bazı köylü ailelerini kandırıp Paraguay'a götürmüş, sonunda köylüleri dolandırıp intihar etmişti. (Nueva Germania'dan geri kalanları günümüzde de Paraguay'a gidip görmek mümkün. "Efendi-Irk" ise bugün oradaki

yerliler gibi yaşıyor ve sadece sarı saçlarından ayırt edilebiliyor.) Elisabeth Almanya'ya dönüp ağabeyinin bakımını üstlendiğinde, onu önemli bir şahsiyet yapmaya karar verdi. Nietzsche'yi alarak, bir Nietzsche-Arşivi kurmak niyetiyle, Schiller ve Goethe'nin yaşadığı kent olarak belirli bir üne sahip olan Weimar'a taşınır. Ardından onun yayınlanmamış yazıları üzerinde oynar ve onlara Yahudi düşmanlığı yansıtan ve kendisini öven unsurlar katan eklemeler yapar. (Üzerine eklentiler yapılan bu yazılar "Güç İstemi" adıyla yayınlanır. Ancak Nietzsche uzmanı Walter Kaufmann daha sonraları Elisabeth Förster-Nietzsche'nin yaptığı o saçma eklentileri ayırt etmeyi başarır ve bizlere Nietzsche'nin bu en ilginç ve anlamlı

kitabını gerçek tarafıyla sunar.)

Nietzsche, doğasını çok doğru kehanetlerle tanımladığı yirminci yüzyılın başına kadar hayatta kaldı. O kocaman bıyıklı, üzünç verici, bezgin ifadeli ve kim olduğunu artık bilmeyen adam, 25 Ağustos 1900'de öldü. O sıralarda eserleri, tüm hayatı boyunca beklediği yankıyı buldu. Ünü çok hızlı bir şekilde yayıldı. Üzerlerinde etki bıraktığı ve yirminci yüzyılın önemli şahsiyetleri olan insanlar arasında Freud, Rilke, Yeats, Strindberg, O'Neil, Shaw, Mann ve Conrad da bulunuyor. Naziler onu resmi filozofları olarak ilân etmeye çalıştıklarında ve Hitler, Weimar'daki Nietzsche-Arşivinin önünde Elisabeth Förster-Nietzsche'nin elini öptüğünde, çıldırmanın ve cinnetin krallığına ayak atanlar

bu kez Nietzsche'nin felsefesi değil, Nazilerdi. Nietzsche açıkça şöyle dedi: "Elbette henüz, 'Alman Varlığı' coşkunluğuna ulaşmadım. Bu 'üstün' ırkı saf tutma isteğine ise daha da uzağım. Tam tersine, tam tersine-." Nietzsche, günün birinde ünlü bir adam olacağından daima emindi, ama dünyanın kendisini nasıl biri olarak değerlendireceğini tam olarak kestiremiyordu (ve bunda da haklıydı). "Günün birinde beni aziz ilân etmelerinden çok korkuyorum... ben aziz biri olmak istemiyorum, öyle olmaktansa, soytarı olmayı yeğlerim..."

Nietzsche Felsefesinin Ana Çizgileri

Nietzsche, felsefesini sistematik şekilde değil, ağırlıklı olarak aforizmalar şeklinde kaleme aldı. Düşüncelerinin çok değişik alanlara yönelmesine rağmen tutumu daima çizgisini korur. Sonuç olarak kendisiyle çeliştiği izlenimi doğar veya birbirinden farklı yorumlara neden olur. Felsefesi sadece bir takım derin irdelemelerden oluşsa da, eserlerinde bazı kelimeleri ve kavramları sıkça tekrar eder. İşte bu kelimeler ve kavramlar onun sisteminin yapı taşları olarak değerlendirilebilir.

Güç İstemi

Güç istemi, Nietzsche'nin felsefesindeki en önemli düşüncedir. Bu düşünceyi iki kaynaktan geliştirir: Schopenhauer'in ve Eski Yunan'lıların düşün hayatlarından. Schopenhauer, dünyanın çok güçlü ve kör olan tek bir istem tarafından yönetildiği şeklindeki eski doğu inancını devralmıştı. Nietzsche, bu fikrin içindeki potansiyeli görmüş ve onu insan ilişkilerine uyarlar. Nietzsche, anlattığına göre, Yunan kültürünü araştırırken, Yunanlıları harekete geçirenin herhangi bir yararlı şey veya doğrudan bir avantajın değil, güç ve iktidar elde etmeye yönelik bir çaba olduğunu farkeder.

Nietzsche bundan, tüm insanlığın

güç ve iktidar istemi tarafından yönlendirildiği sonucunu çıkarır. Ona göre, tüm eylemlerimizin temel dürtüsü işte bu enerji kaynağından beslenir. Güç istemi çoğunlukla başka birtakım şekillerde, yani şekil değiştirerek, ortaya çıkıyor, ancak daima mevcuttu. Hıristiyanlık, öngördüğü tevazu, sevgi ve merhamet ile, görünüşe göre daima tersini iddia etmekteydi. Gerçekte bu, hastalıklı bir sapkınlıktan başka bir şey değildi. Hıristiyanlık, Romalıların köle zihniyetinden doğmuş ve bu köle zihniyetini hiç bir zaman üstünden atamamıştı. Hıristiyanlığın güç ve iktidar istemi, sırları daha kolay anlaşılabilir güçlü kişilerin değil, köle olanların istemiydi.

Nietzsche, insanların geliştirdiği

kalıpları analiz etmeye soyunduğunda, onun güç istemi çok yararlı bir araç olarak ortaya çıkar. Eskiden soylu ve saygıdeğer bir fedakarlıktan kaynaklandığı sanılan eylemler, Nietzsche tarafından hasta ve yozlaşmış eylemler olarak deşifre ediliyordu.

Ne var ki Nietzsche'nin felsefe yapma eylemi, iki itiraza yanıt vermemektedir. Eğer tek ölçek güç istemiyse, nasıl oluyorda, o istemin doğrultularına uymak istemeyen eylemler, kötüden başka bir şey olabiliyorlar? Ve, azizlerin güç istemlerini başkaları üzerinde değil de, kendileri üzerinde uyguladıkları savı, bu düşünceyi öyle çok yönlü uygulayabilme imkânı veriyor ki, sonunda bu düşünce bizlere hemen hemen hiç bir şeyi açıklayamamaktadır. İkincisi,

Nietzsche'nin güç istemi çok döngüsel bir düşünce: Evreni anlama çabamız eğer güç isteminden esinleniyorsa, o zaman Nietzsche'nin güç istemine dair tasarımı şüphesiz evreni anlama çabasından kaynaklanıyor.

Ama bırakalım, bu derin ve aynı zamanda tehlikeli fikirle ilgili son sözü Nietzsche'nin kendisi söylesin: "Güç ve iktidar hırsı değişikliğe uğradı, ama o aynı yanardağ hâlâ yanıp duruyor; sabırsızlık ve sınırsız sevgi kurban istiyor: ve önceleri 'tanrı aşkına' yapılan şeyler, şimdilerde para uğruna yapılıyor, ki, bu da en yüksek güç ve iktidar duygusu ve iyi hissetmeyi sağlıyor." (Sabah Alacası, 204)

Bengi Dönüş

Nietzsche'ye göre, bizler şu anki varoluşumuz daima tekrar edecekmiş, ve bizler, yaşadığımız her anı sonsuza dek tekrar ve tekrar yaşamak zorunda olacakmışız gibi davranmalıyız.

Aslında burada söz konusu olan şey, metafiziksel-ahlaksal bir fabl'dır. Ama Nietzsche ona, kendisi buna inanıyormuş gibi, çok yüksek bir değer biçmemiz gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Onu "bir insanın yüceliğinin formülü" olarak tasvir ediyordu.

Nietzsche, an'ın önemini aşırı derecede romantik bir üslûpla vurgulayışının, hayatı doyasıya yaşamaya dair bir uyarı olarak anlaşılmasını ister. Gelip geçici şiirsel bir fikir gözüyle bakılırsa

bu düşünce belirli bir potansiyele sahip. Ama felsefi ve ahlaki açıdan yapılacak bir incelemede bu düşüncenin tutunabilir pek bir yanı yok. "Hayatı yoğunluğuna yaşa" şeklindeki klişe, tartışılabilir bir fikri içerse de, hiç değilse belirli bir kütleye sahiptir. Ama sonsuz geri dönüş ile ilgili düşüncenin, biraz derine inerek irdelendiğinde tamamen önemsiz olduğu ortaya çıkar. Tekrar eden yaşamlarımızdan her birini hatırlıyor muyuz? Eğer bu mümkünse, kesinlikle bizim için bazı şeyler değişirdi. Ama değilse, daha önceki varoluşlarımızın bizler için hiç bir değeri yok. Şiirsel bir görüntü, çok büyüleyici olsa dahi, eğer, Nietzsche tarafından tasarlandığı gibi, bir prensip olarak kullanılacaksa, daha fazla içeriğe sahip olmalıdır.

Üstinsan

Nietzsche'nin üstinsanı ile Amerikan karikatür dünyasında, peleriniyle gök yüzünde uçan Süpermen arasında kesinlikle hiç bir ilişki yoktur. Eğer üstinsan Nietzsche, isim babası olduğu bu karikatür kahramanının sahip olduğu mizahın en azından birazına sahip olsaydı, bu kendisi için iyi olabilirdi. Clark Kent hiç değilse, dünyadaki kötüleri ve iyileri etkisine sokmaya çalıştığı saf bir ahlakın adına çalışıyor. Nietzsche'nin üstinsanı bu tür zahmetlerde bulunmuyor bile. Onun üstinsanı için tek bir ahlaki prensip vardır: güç istemi. Ancak, Nietzsche'nin süpermeni, içinde en az o karikatür dünyasındaki kadar çok basit tiplerin bulunduğu bir

dünyanın içinden doğuyor.

Üstinsanın prototipi Nietzsche'nin dayanılmaz derecede sıkıcı, ama tehlikeli ve psikosomatik semptomları olan Zerdüştüdür. İtiraf edilmeli ki, Zerdüşt ile ilgili hikâye mecazidir ve davranış kalıplarına işaret eder. Ama İsa peygamber de benzetmeler yaparak konuşurdu ve onun dağda verdiği vaazlarda da çocuksu bir yalınlık vardır. Onların derin anlamlarını idrak etmemiz ise, onlar üzerinde düşünmemize bağlıdır. Ne var ki Zerdüşt benzetmesi çocuksu bir basitliktedir, üstüne defalarca kafa patlatsanız da. Her şeye rağmen yine de önemli bir mesaj içerir. Nietzsche'nin vaazını yaptığı şey, Hristiyan değerlerinin çöküşünden başka bir şey değildir: Ona göre her insan, tanrısız dünyasın-

da, bulunduğu her eylemin tüm sorumluluğunu üstlenmelidir. Prangalara vurulmamış bir özgürlükte kendi değerlerini bulmalıdır. İster tanrısal, ister başka doğa güçleri tarafından olsun, bulunduğu eylemler için hiç bir ceza söz konusu değildir. Nietzsche bunda, 20. yüzyıl insanının varoluşcu durumunu görüyordu. Ne yazık ki, bu tür koşullar altında nasıl davranılması gerektiği konusunda da görüşler belirtmiştir. Nietzsche'ye göre, Zerdüşt'ün izlediği yol şeklinde gösterilen kuralları kendisine yön belleyecek insanlar üstinsan olacaklardı.

Böyle Buyurdu Zerdüşt'te Nietzsche kitaptaki kahramanı aracılığıyla şöyle der: "Maymun, insan için nedir? Bir kahkaha veya acı veren bir utanç.

Ve işte üstinsan için insan da böyledir: bir kahkaha veya acı veren bir utanç". (Zerdüşt'ün Önsözü 3). Başka bir yerinde şöyle buyurur: "İnsanlığın hedefi onun sonu değil, olsa olsa insanlığın en iyi örnekleri olabilir." (Tarihin Yararı ve Zararı Üstüne, 9)

Nietzsche bu bağlamda akılsızca davranarak üstinsanını "soyluluk" ve "kan" gibi gevşek düşüncelerle birleştirir. Ama o, bunu ırkçı bir şekilde anlamamaktadır. "Güç İstemi"nde şöyle yazar: "Sadece doğuştan ve soydan asillik vardır. (Ben burada "von" ünvanından ve Gotha takviminden (ç.n. Doğu Almanya'da bir kent) bahsetmiyorum: Eşek olanlar için belirtme ihtiyacı duydum da.)" Başka bir yerinde de şöyle der: "Platon, Pascal, Spinoza ve Goet-

he'den bahsettiğimde, onların kanının benimkinde gezindiğini biliyorum." Nietzsche'nin gözünde bir Yunanlı, bir Fransız, bir Portekiz museyisi ve bir Alman, üstinsan ile aynı derecede kan bağına sahip.

Buna rağmen ırkçı lobi Nietzsche'nin üstinsanını aldı ve kendisince yorumladı. Önce antisemitistler, sonra da faşistler işlerine gelen bölümlere atıfta bulundu. Düşüncelerinin gevşek bağı, ki Nietzsche'nin felsefi eylemi için bu tipik bir özellik, onun felaketi oldu.

Nietzsche'nin felsefesi gözden düştü, çünkü yirminci yüzyılın ilk yarısında grotesk bir şekilde kötüye kullanıldı. Bugün üstinsan hakkında, Nietzsche'nin onu anladığı şekilde konuşmak neredeyse imkânsız hale geldi.

Yazılarının poetik-fragmantik özelliği kasıtlı çarpıtmalar için ne yazık ki fazlaca bir hareket alanı tanımaktadır. Çok şükür ki Nietzsche bize üstinsanı gülünesi bir konuma çekebilmenin fırsatını da tanıdı - ki bu da günümüze en uygun düşen tepkidir beki de.

Nietzsche ve Çağdaşları

1845 Max Stirner (1806- 1856), bireysel anarşizmin filozofu, Mülkiyeti yazar.

1846 Rudolf Eucken (Ölm. 1926), yaşam felsefesinin kurucularından. 1908 Nobel edebiyat ödülü sahibi.
Pierre Joseph Proudhon (1908-1865), Anarşizmin kurucusu, Felsefenin Rezaleti' nin yazarı.

1850 Arthur Schopenhauer, *Parerga ve Paralipomena*

1852 Hans Vaihinger (Ölm. 1933) "...miş gibi" nin filozofu. Kant felsefesinin sorguyucularından.

1854 (Ölm.) Friedrich Wilhelm Schelling (Doğ. 1775), Alman idealizminin son temsilcisi.
IX. Papa Pius; Meryem'in kızoğlankızlığı dogmasını açıklaması.
Richard Wagner, dört bölümlük *Der Ring des Nibelungen* operasını bestelemeye başlar (1874'de tamamıyla biter).

1885 Ludwig Büchner (1824-1899), metaryalist filozof, *Güç ve Madde*' yi yazar.
Graf Gobineau (1816-1882), Nasyonalsosyalizmin ilk öncülerinden. Irkların *Eşitsizliği Üzerine Deneme*' yi yazar.
(Ölm.) Sören Kierkegaard (Doğ. 1813), Danimarkalı filozof ve teolog. Hegelizm ve dinsel varoluş felsefesinin karşıtı.

1856 (Doğ.) Sigmund Freud (Ölm. 1939), psikoanalizmin kurucusu.

1859 (Doğ.) Henri Bergson (Ölm. 1941), Fransız, yaşam filozofu:
(Doğ.) Edmund Husserl (Ölm. 1938), fenomoloji felsefesinin kurucusu.
(Doğ.) J.St. Mill (1806-1873), *Özgürlük Üstüne*

1860 Jakob Burckhardt (1818-1897), İtalyadaki Rönesans Kültürü (Ölm.) Arthur Schopenhauer

1861 J.J. Bachofen, *Ana Hakkı*
(Doğ.) Rudolf Steiner (Ölm. 1925), antroposophie'nin kurucusu.

1863 Ernst Renan, *İsa'nın Hayatı*, Fransız tarihçi. İncil eleştirmeni.

1864 Cesare Lombroso (1836-1909), İtalyan kriminolog, Dahi ve Deli

1865 Richard Wagner, Tristan ve Isolde'nin ilk kez sahneye konması (Drama, 1859'da bestelenir).

Nietzsche ve Çağdaşları

1869 Otto von Corvin (1812-1886), yazar. *Papazaynası*'nı yayınlar.

1869 Eduart von Hartmann, Bilinçaltının Felsefesi.
J. St. Mill, *Kadının Köleliği*. (Kadın eşitliği üzerine polemik yazıları.)

1870 (doğ.) Alferd Adler (Ölm. 1937). Birey psikolojisinin kurucusu.
IX. Pius, kilise-devletini kaybettikten sonra, Papa'nın mutlak doğruluğu dogmasını ileri sürer.
Richard Wagner, *Saf Altın* (Müzikal drama)
Wagner'in Cosima v. Bülow (Liszt'in kızı) ile evlenmesi.

1872 Almanya'daki kültür savaşı. Cizvit tarikatlarının yasaklanması.

1875 Georges Bizet, *Carmen*, (Opera)

1876 Beyrut'daki festival evinde *Walküre*'nin sahneye koyulması.

1879 Heinrich v. Treitschke (1834-1896) Anti- liberal tarihçi. 19. yüzyıl Alman Tarihi

1880 (doğ.) Hermann Graf Keyserling (Ölm. 1946). Baltık gezgini ve salon filozofu.
(doğ.) Oswald Spengler (Ölm. 1936). Filozof. *Batının Çöküşü*,1918.

1882 Richard Wagner, *Parsifal*

1883 (Ölm.) Richard Wagner (doğ.1813)
(Doğ.) Karl Jaspers (1969) Alman, varoluşcu filozof.

1886 Almanyada Katoliklere karşı yürütülen "kültür savaşı"nın sonu.

1887 (Ölm.) J.J.Bachofen (doğ.1815). *Ana Hakkı ve İlkdin.*

1888 F. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Ortaya Çıkışı.

1889 (doğ.) Martin Heidegger (Ölm. 1976) Varoluşcu filozof.

1894 Lou Andreas-Salome (1861-1935) Nietzsche'nin Rus kadın arkadaşı.

Nietzsche-Tarihçesi

15.10.1884 Friedrich Wilhelm Nietzsche, Lützen yakınlarındaki Röcken'de bir papazın oğlu olarak dünyaya gelir.

1849 Babasının ölümü

1850 Annesi bütün ailesi ile birlikte Naumburg'a yerleşir.

1858 Nietzsche Pforta'daki devlet okuluna devam eder (1864'e kadar). Burada eski dillerle ilgili çok sıkı bir eğitim alır.

1864/65 Bonn'daki üniversite eğitimi. Kış sömestirinde önce dinbilimleri, 1865'den itibaren klasik filoloji öğrenimi. Frengiye yakalanması. Nietzsche, 1865 yılında hocası Ritschl'nin peşinden Leipzig'e gider.

Nietzsche-Tarihçesi

1867	Prusya ordusundaki askerliği ağır bir kaza sonucunda liyakat madalyasıyla sona erer.
1868	Richard Wagner ile ilk buluşma.
1869	Nietzsche, Basel'deki üniversiteye davet edilir. Yunan Dili ve Edebiyatı dersleri vermeye başlar.
1870	Gönüllü askerlik.
1872	Modası Geçmiş Gözlemler Yunan Trajik Çağının Felsefesi
1878	İnsanca, Pek İnsanca, Özgür Ruhlara Bir Kitap. Kronik sinir hastalığı ve ilerleyen göz bozukluğu nedeniyle Nietzsche'nin emekliye ayrılışı.
1881	Sabah Kızıllığı, Ahlâki Yargılama Üzerine Düşünceler
1882	Neşeli Bilim
1883	Nietzsche'nin Lou Salome'ye evlenme teklif edişi. Böyle Buyurdu Zerdüşt (Band 1-3)
1886	İyi ve Kötünün Öbür Yüzü
1888	Bütün Değerlerin Değiştirilmesi, Anti-Hristiyan. Nietzsche Wagner'e Karşı
1889	Putların Karanlığı, Ecce Homo (İşte İnsan) Ruhsal hastalığının ortaya çıkışı.
1900	Weimer'da ölümü.

İrlanda - İskoç kökenli Paul Strathern, 1940'da doğdu ve Dublin'deki Trinity Collage'de felsefe öğrenimi gördü. Denizcilik, bulaşıkçılık ve şairlik yaptı. Artık yaşamını dünya gezgini, romancı, gezi yazarı ve filozof olarak sürdürüyor. Bu gezileri sırasında İstanbul'a da uğradı. Strathern burada boş durmadı ve bir "İstanbul Rehberi" hazırladı. Paul'ün dönüp dolaşıp geldiği tek yer Londra'dır. O, içinden çıkılamayacak konular üzerine İskoç açıklığı ve İrlanda humoru ile oldukça akıcı bir tarzda yazmaktadır. Bu netlik, espirili tarz ve akıcılık, felsefi alanda uzman olmayanların bile bu konuları oldukça rahat bir şekilde anlamalarına ve hatta bu konularda kendi hayatlarından paydalar çıkarmalarına yardım etmektedir.

BU DİZİNİN KİTAPLARI

90 Dakikada Platon
90 Dakikada Sokrates
90 Dakikada Konfüçyus
90 Dakikada Nietzsche
90 Dakikada Hegel
90 Dakikada Kant
90 Dakikada Schopenhauer
90 Dakikada Aristoteles

Nietzsche tehlikeli bir deli miydi? Yoksa dünyanın en zeki insanı mı? Düşünsel alanda - ama maalesef sadece o alanda değil - üstinsan (Übermensch) düşüncesini ortaya atan kişi olarak kendinden çok söz ettirdi. Ama gerçekte o, bir ucuz otel odasından diğerine yerleşen hasta bir akademisyendi. Üstinsan'dan yola çıkan Clarck Kent, pop-kültürüne mal olmuş, iyi bir dünya için kötülere karşı savaşan komik figür Supermen'i yaratmıştır. Bazıları Nietzsche'nin kahraman mitoslarına yaşamsal nedenlerden dolayı muhtaç olduğunu ileri sürmekte. Sürekli hasta olan bu erken emekli, cesaret ve atılım felsefesini şu cümleyle formüle etmişti:

"Tehlikeli yaşa"

Yaşamı skandallarla dolu bu düşünürün birçok paradoksal özellikleri vardı: Üçlü bir evliliğin rüyasını gören zahit, ahlak dersleri veren bir frengili, Bizet'i, hor gördüğü Wagner karşısında bir dev olarak kabul eden bir müzikolog, "sarışın canavara" hayıflanan ve bütün antisemitistleri kurşunlamak isteyen biri. Böyle birisi önemsiz şeyler söyleyebilir mi? Paul Strathern'in Nietzsche'nin hayatı ve düşünceleri ile ilgili felsefi ve tarihsel araştırması, herkese "Zerdüşt"ün yazarıyla yakından ilgilenip ilgilenmeme kararını verebilecekleri bir şans sunmakta. Bu şansı kullanın.

ISBN: 975 - 7809 - 30 - 6

9 789757 809302